

УДК 93/94

YU ISSN 0350-0802

ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ

ИСТОРИЈСКИ ЧАСОПИС

Књ. LXII
(2013)

Редакциони одбор

ЈОВАНКА КАЛИЋ, МИХАИЛО ВОЈВОДИЋ,
МАРИЦА МАЛОВИЋ-ЂУКИЋ, СРЂАН КАТИЋ,
АЛЕКСАНДРА ВУЛЕТИЋ, МИЛИЋ Ј. МИЛИЋЕВИЋ
LUBOMÍRA NAVLÍKOVÁ, ИЛИЈА ТОДЕВ,
ANGELIKI KONSTANTAKOROULOU,
КОНСТАНТИН НИКИФОРОВ

Одговорни уредник

др Срђан Рудић
директор Историјског института

БЕОГРАД
2013

Срђан РУДИЋ*
Историјски институт
Београд

БАЛШИЋИ И ДУБРОВНИК ПРИЛОГ ПОЗНАВАЊУ ПРАВНИХ ОДНОСА**

Анстракт: У раду се разматрају правни односи између Балшића и Дубровачке републике. Указано је на неке од одредби из повеља које су Балшићи даривали Дубровнику, а које су се углавном темељиле на повластицама које су Дубровчанима давали владари из династије Немањића, пре свега цар Стефан Душан.

Кључне речи: Балшићи, Дубровник, право, Стефан Душан, повеље.

Правни односи између Балшића и Дубровачке Републике изграђивани су постепено. Заснивали су се на начелима која се нису битније разликовали од принципа којима су били уређени правни односи између Дубровчана и осталих династа из њиховог суседства и унутрашњости Балканског полуострва. Дубровчани су се у спољној политици држали начела да приликом промене владара или обласних господара траже потврду старих повластица, повластица које су им дали или потврдили њихови претходници. Оне су гарантовале да ће се односи успостављени у прошлости поштовати и даље. Из ранијих уговора произилазиле су обавезе које су истицане ради поткрепљења одређених захтева, оправдања појединих поступака или да би се појачала морална чврстина успостављених односа. На исти начин су били засновани и односи између

* srdjan.rudic@iib.ac.rs

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије *Средњовековне српске земље (XIII–XV век): политички, привредни, друштвени и правни процеси* (Ев. бр. 177029).

Балшића и Дубровника. Обе стране су сматрале да ће се потврдом старих повластица односи једном успостављени у прошлости поштовати не само приликом смене на челу породице Балшић, већ и у будућности. Дубровчани су на тај начин штитили своје интересе, пре свега своју трговину, а и Балшићи су од таквог односа имали одређене користи.¹

Иако се јављају релативно касно, Балшићи су за кратко време успели толико да ојачају да је Ђурађ Балшић био један од првих обласних господара са територије некадашњег царства Немањића који је у уговору са Дубровчанима наступао као самостални владалац. Балшићи се у историјским изворима први пут помињу 29. септембра 1360. године у повељи којом је цар Урош дао веру дубровачкој властели и трговцима „да греду с тргом и с сваком купљом слободно у земљи царства ми и на вери царства ми да греду или на Зету на Балшиће а или на државу кнеза Војислава“.² Према мишљењу Симе Ђирковића, „Балшићи се јављају одједном као велможе и господари територија онаквог ранга какав је био кнез Војислав Војиновић“.³ За Радета Михаљчића они су у то време били обласни господари, мада примећује да хрисовуља цара Уроша помиње само Зету Балшића и државу Војислава Војиновића као области од превасходног значаја за дубровачку трговину и њен транзит у унутрашњост.⁴ Помен Зете Балшића свакако сведочи о значају који је породица имала и статусу који је временом стекла. Али не треба заборавити и да су најкраћи путеви којим су дубровачки трговци могли да уђу даље у унутрашњост Србије водили управо преко области којима су управљали кнез Војислав Војиновић и Балшићи. Тиме се може објаснити њихово упоредо поми-

¹ О односима владара и властеле из дубровачког залеђа и територије некадашње државе Немањића са Дубровником погледати: М. Кос, *Дубровачко – српски уговори до средине 13-ог века*, Глас СКА 123 (1927) 1–65; М. Јасински, *Уговори српских владара са Дубровником као споменици старог српског права*, Архив за правне и друштвене науке 28 (1930) 169–178; Т. Тарановски, *Историја српског права у Немањићкој држави*, Београд 1996, 156–164; А. Вабич, *Традиција и историјско право у односима између Босне и Дубровника у средњем вијеку*, *Bosna Franciscana* 8/12 (2000) 241–247; С. Рудић, *Прилог познавању правних односа између Босанског краљевства и Дубровника*, *Средњовековно право у Срба у огледалу историјских извора*, Београд 2009, 217–232; С. Шаркић, *Правни положај странаца у средњовековној Србији*, *Зборник радова Правног факултета* 45, 3 (Нови Сад 2011) 53–67.

² Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I–I*, Београд – Ср. Карловци 1929, 99.

³ *Историја Црне Горе* 2/2, Титоград 1970, 6 (С. Ђирковић).

⁴ Р. Михаљчић, *Крај Српског царства*, Сабрана дела I, Београд 2001, 50.

њање у повељи цара Уроша, упркос неједнакој снази, угледу и значају који су имали, као и несразмерној величини територија које су контролисали.

Већ наредне године је дошло до првих, у грађи потврђених, додира између браће Балшић и Дубровника који су довели до склапања уговора о савезу и примања Балшића у ред дубровачких грађана. Није познато ко је први дошао на идеју о савезу, али се зна да су преговори између Турђа и Страцимира Балшића и Дубровчана вођени посредством опата манастира Св. Богородице Ратачке. Додељивање дубровачког грађанства Балшићима, била је почаст која Дубровник није ништа коштала, а замењивала је уговоре које су склапали са самодржавним владоцима. Град је од њих очекивао помоћ у тешким тренуцима, а заузврат је имао да им пружи уточиште у случају потребе, чини разне услуге и даје мале царинске олакшице. Реч је о односу који је одговарао обема странама.⁵

Почетком јула 1361. године дубровачко Велико веће је донело одлуку којом је Будву, Улцињ, Бар, Скадар и људе браће Балшић изузело од мера које је Република предузела према поданицима српског цара.⁶ Крајем јула Дубровчани су послали Балшићима властелина Климента Држића који је са њима имао да склопи савез против Котора и кнеза Војислава Војиновића, као и да им понуди пријем у дубровачко грађанство. Дубровачки посланик је од Балшића требао да узме заклетву, јер се кнез са властелом већ раније заклео пред ратачким опатом.⁷ Овај савез, који је могао да се изроди у отворени сукоб између Балшића и Војислава Војиновића, никада није остварен у потпуности. Иако није дошло до оружаног сукоба, он представља један од важних момената у распаду Царства јер је то било прво познато међусобно трвење обласних господара у српским земљама царства.⁸ Самовољно деловање Балшића током овог рата с једне стране показује немоћ цара Уроша, а с друге сведочи о снази Балшића који су се супротставили цару и моћном кнезу Војиславу,

⁵ *Историја Црне Горе* 2/2, 12–13 (С. Ћирковић); о додељивању дубровачког грађанства погледати: Ј. Мијушковић (Калић), *Додељивање дубровачког грађанства у средњем веку*, Глас САНУ 246 (1961) 89–130 (= *Европа и Срби*, средњи век, Београд 2006, 323–368).

⁶ Р. Михаљчић, *Крај Српског царства*, 61.

⁷ Ј. Тадић, *Писма и упутства Дубровачке републике I*, Београд 1935, 57–58; М. Спремић, *Ратачка опатија код Бара*, Зборник Филозофског факултета 8–1 (Београд 1964) 195, нап. 20 (= *Прекинути успон*, српске земље у позном средњем веку, Београд 2005, 170, нап. 23); *Историја Црне Горе* 2/2, 13 (С. Ћирковић); Р. Михаљчић, *Крај Српског царства*, 59.

⁸ Р. Михаљчић, *Крај Српског царства*, 59–60.

иако су и сами били свесни да се са њим не могу упустити у отворени рат. Уговор о миру између цара Уроша и Дубровника склопљен је августа 1362. године, а како Балшићи заправо и нису ратовали, у њему се и не спомињу.⁹

Позиције Балшића су нагло ојачале када је Вукашин Мрњавчевић, таст Ђурђа Балшића, постао краљ. У прилог овоме говори и покушај Дубровчана да преко њих добију формалну потврду од цара Уроша за острво Мљет, које су већ неко време држали. Након почетка сукоба између цара Уроша и краља Вукашина, Балшићи су се отворено одметнули од последњег Немањића на српском престолу.¹⁰

Самостално деловање Балшића видљиво је већ у најстаријем сачуваном правном документу склопљеном између њих и Дубровника – повељи којом су 17. јануара 1368. године браћа Страцимир, Ђурађ и Балша укинули царину на Дању и гарантовали Дубровчанима слободу кретања по својој територији без плаћања царина и других сметњи. Повеља је настала у време када је цар Урош још увек био жив, али немоћан да спречи слабљење средишње власти и осамостаљивање властеле. То се може закључити и из текста саме повеље – Балшићи у њој не само да не помињу цара, већ Дубровчанима дају повластице које су биле у владарској надлежности. Они наступају као самостални владоци и из текста повеље се не може ни наслутити да признају постојање неке више власти. Уосталом, цар Урош је Балшиће негде у то време сматрао својим одметницима.¹¹ Повеља је, попут већине осталих, издата на тражење Дубровчана, који, познајући тренутну ситуацију, вероватно нису инсистирали да се у њој помиње цар, односно централна власт.

Већ наредна повеља из 1373. године је другачијег садржаја и сведочи о промени политичке ситуације, али и статуса и схватања Балшића. Ђурађ Балшић се овом исправом, између осталог, обавезао Дубровчанима да неће постављати царине које нису постојале у време

⁹ Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I–1, 99–101; Р. Михаљчић, *Крај Српског царства*, 69–70.

¹⁰ Р. Михаљчић, *Крај Српског царства*, 164.

¹¹ У лето 1368. године Млечани су знали да је цар Урош Ђурђа Балшића сматрао одметником (... et ipse dominus rex nobis scripserit, quod dictus Jura est suus rebellis). Š. Ljubić, *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike* IV, Zagreb 1868, 93–94; Ж. Шћепановић, *Односи Балшића и Венеције*, Историјски записи 60, 1 (1987) 27. Интересантно је поменути да је 5. априла 1370. године њихов савезник краљ Вукашин потврдио Дубровчанима повластице које им је даровао цар Душан. Истина, он у тој повељи нигде не спомиње свог савладара цара Уроша. Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I–1, 116–117.

цара Стефана (Душана). Сада, када је цар Урош био покојан и када више није било законитих наследника царске круне из породице Немањића, Балшићи су могли без угрожавања своје самосталности да помињу свог некадашњег господара у повељама и да потврђују његове повластице. Сасвим је извесно да су на потврди повластица добијених од цара Душана инсистирали Дубровчани, као што су то радили и када је била реч о повељама осталих обласних господара са територије некадашњег Царства.¹²

Напоменули смо да су Дубровчани приликом сваке промене власти од новог владара или династа тражили потврду старих повластица. Дубровчани су за стабилност односа и сталност једном добијених повластица били заинтересовани пре свега због заштите своје трговине, која се у највећој мери обављала са територијама у њиховом залеђу, или преко којих су, као у случају земље Балшића, водили важни трговачки путеви. Истовремено, то је одговарало и господарима тих територија због трговинског промета који су обављали са Дубровником и прихода од наплате царина. Стога су Дубровчани са Балшићима, као и са осталим династима, склопили читав низ уговора, повеља, којима су уредили правни положај својих грађана.¹³

Истакли смо да су у најстаријој познатој повељи из 1368. године браћа Балшић наступала потпуно самостално. На основу текста ове повеље, а и каснијих исправа, може се претпоставити да је реч о првој

¹² Дубровчанима је, ради лакшег пословања и веће зараде, више одговарало да у свом залеђу имају једну јаку уређену државу, него више мањих независних области. Пошто то није било могуће, тежили су да својим људима обезбеде што повољније услове пословања. Стога су и тражили од династа са територије некадашњег Царства да им потврде привилегије добијене од цара Душана, који је према њима био изузетно дарезљив. Упадљиво је да су Дубровчани тражили потврду привилегија добијених од цара Душана, али не и од његовог сина цара Уроша.

¹³ Сачувано је шест повеља којима су, у периоду од 1368. до 1386. године, чланови породице Балшић уређивали односе са Дубровником. Исправа Константина Балшића из 1395. године није предмет наших разматрања. Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I-1, 104–111, 237; Б. Шекуларац, *Дукљанско-зетске повеље*, Титоград 1987, 159–180; С. Рудић, *Повеља Ђурђа I Балшића Дубровнику, Дубровник, 30. новембар 1373. године*, ССА 8 (2009) 101–110; С. Рудић, *Повеља Ђурђа I Балшића Дубровчанима, Конавли, 30. мај 1374–1376*, ССА 8 (2009) 111–117; С. Рудић, *Повеља Балшића Дубровчанима, На Мати, 1368, 17. јануар*, ССА 9 (2010) 93–98; С. Рудић, *Повеља Балше II којом потврђује Дубровчанима привилегије добијене од брата му Ђурђа, Ратац, 1379, новембар 20*, ССА 10 (2011) 103–107; С. Рудић, *Повеља дуге драчког Балше II Дубровчанима, Тузи, 1385, април 24*, ССА 11 (2012) 101–106.

исправи овог типа коју су Балшићи издали Дубровчанима. Наиме, браћа Балшић се у њој, за разлику од каснијих повеља, не позивају на раније исправе и договоре са Дубровником. У наредној повељи из 1373. године ово се мења – Ђурађ Балшић је овом исправом потврдио „старо пријатељство“ које су његови претходници имали са Дубровником, али се обавезао и да неће постављати царине које нису постојале у време цара Душана. Ђурађ овде обнавља **старо пријател(ъ)ство, које сѡ имали мои прѣви ш них(ъ) прѣвими**. Поменути „моји први“ се највероватније односи на Ђурђеове претке по крви, мада у светлу садржаја каснијих повеља треба размислити и да ли се овај израз, посматрано у смислу владарске идеологије Балшића, може односити на Немањиће.¹⁴ У наредним повељама Дубровнику, осим у исправу насталој 1374–76. године, чланови породице Балшић су се приликом потврде старих и давања нових привилегија позивали на своје претходнике по крвној линији и на цара Душана. Балша II се у повељи из 1379. године позива на пријатељство и љубав коју су Дубровчани имали са њим и његовом браћом, те прописује да се међусобни односи уређују према законима који су важили у време док је на челу породице био Ђурађ. У повељи из 1385. године Балша II је, како би између њега и Дубровчана владала „стара љубав“, потврдио своје и повеље брата Ђурђа, а када је реч о царинама прописао је да се ради онако како је било законито за време цара Душана и Ђурђа. Повељом из 1386. године и Ђурађ II је желео да између њега и Дубровчана влада „стара љубав“, те је потврдио „повеље господе српске и господина и родитеља ми Страцимира и Ђурђа и Балше“, док је када су у питању царине и трговина сољу прописао да се ради као у доба цара Душана. Иако је Константин Балшић био у другачијем положају од осталих Балшића, па самим тим и није у делокругу наших интересовања, напомињемо да је у својој повељи Дубровчанима из 1395. године прописао да се царине плаћају „како је по закону, како је од почетка“.

Сачуване повеље које сведоче о односу Балшића и Дубровника углавном представљају једностране акте – реч је о повластицама које су Балшићи даривали Дубровнику, али не и обрнуто. Изузетак представља само повеља из 1373. године која, између осталог, уређује и питање Светодмитарског дохотка, дохотка који је од првог помена припадао искључиво владарима Рашке. Дубровчани су се овом исправом обавезали

¹⁴ Према Божидару Шекуларцу *мој први* се односи на Ђурђевог старијег брата Страцимира и оца Балшу, а *них првим* вероватно на Ђурђеове дедове, из чега закључује да су Балшићи потицали од властеле. Б. Шекуларец, *Дукљанско-зетске повеље*, 163.

Ђурађу Балшићу да ће му исплаћивати Светодмитарски доходак, осим у случајевима да дође до обнове Српског царства или уколико би Ђурађ престао бити господар приморској земљи око Дубровника.¹⁵ Док су Дубровчани некада Светодмитарски доходак исплаћивали рашким владарима за слободу трговине у њиховој земљи, сада су услед нестанка државе Немањића и распада Царства морали да обезбеде трговину и путеве у свом непосредном суседству. Стога је садржина Светодмитарског дохотка промењена и он је овом повељом везан за приморске земље у околини Дубровника, иако је остављена и могућност обнове Српског царства. Балшићи су овај доходак последњи пут примили 1377. године.¹⁶

Садржај посматраних повеља сведочи да је главни циљ њиховог настанка било правно уређивање положаја Дубровчана у држави Балшића, пре свега заштита њихових трговачких послова. Стога, све повеље садрже одредбе којима се, без обзира на то како су срочене, у заштиту узимају дубровачки грађани, односно у којима им се јемчи безбедност, неповредивост имовине, те слобода кретања и трговине. Повељом из 1374-76. године Ђурађ Балшић иде даље у заштити дубровачких интереса и јемчи Дубровчанима да неће ометати промет између њих и Босне, тако што је дозволио да поданици босанског бана, трговци, поносници, власи и други могу слободно улазити и излазити из Дубровника. Истовремено је обећао Дубровчанима да ће их у случају сукоба са босанским баном обавестити како би у року од недељу дана могли да се врате у град.

Преко територије којом су управљали Балшићи одвијао се велики део трговине Дубровника са Србијом. Значајна тачка на том путу био је Дањ, који је, смештен на изласку Дрима из кланца, представљао значајну саобраћајну раскрсницу где су се спајали путеви из Скадра и Љеша који су водили ка Призрену, и даље према Косову и Скопљу.¹⁷ Питање царине на Дању било је од изузетног значаја и за Балшиће и за Дубровчане. Повеља из 1368. године настала је управо због царине коју су Балшићи

¹⁵ ако тко вѣде ц(а)рь г[оспо]д[и]нь Срвлем[ъ] и властелом[ъ] и земли српскои, да нѣсѣ дрѣжани вл(а)стеле дѣбровѣчки дати мнѣ дохѣдѣка више писанога; и колико ко вѣдѣ господарѣ вѣзовизи земли приморскои, кога е около дѣбровника, да ми даю вл(а)стеле дѣбровѣчки дохѣдѣкъ

¹⁶ М. Динић, *Дубровачки трибути*, Глас СКА 168 (1935) 224–226; *Историја Црне Горе 2/2*, 31 (С. Ђирковић); Р. Михаљчић, *Крај Српског царства*, 255–256.

¹⁷ К. Јиречек, *Трговачки путеви и рудници Србије и Босне у Средњем вијеку*, Зборник Константина Јиречека I, Београд 1959, 279–280; М. Ивановић, *Прилози за историју царина у средњовековним српским државама*, Споменик САН 97 (1948) 33; Г. Шкриванић, *Путеви у средњовековној Србији*, Београд 1974, 70.

поставили на Дању. Из других извора се види да су Балшићи, поред постојеће царине која се плаћала на робу која се превозила лађама, покушали да уведу и царину на робу која је превожена копном.¹⁸ Повељом из 1373. године Ђурађ је обећао Дубровчанима да неће уводити новине по питању царина, односно да неће постављати царине које нису постојале у време цара Душана. Ово се свакако односило и на Требиње, којим је у ово време владао Ђурађ, а које је било важно за дубровачку трговину. Краљ Душан је 26. октобра 1345. године укинуо царину на Требињу коју је покушао да успостави његов властелин Дабижив.¹⁹ Ово је поновљено и у повељама царева Душана и Уроша из 1349. и 1357. године.²⁰ Балша II је у повељи из 1379. године прописао да дубровачки трговци могу да извозе жито, да „плаћају царину како је пре било по 2 динара од мантије“, и да на Дању и Кривој Реци плаћају царину као у време Ђурђа. У повељи из 1385. године одређено је да не плаћају царине и прелазе преко реке које нису биле законите у време цара Душана и Ђурђа. Ђурађ II је у повељи из 1386. године прописао „да ни на Дању нити на неком другом месту у мојој земљи нема царине, само да је онако како је било у цара Степана“, и дозволио дубровачким трговцима да износе жито из његове земље уколико плате два динара од мантије. Географски положај државе Балшића и значај царине у Дању, али и осталих царина, натерао је Дубровчане да редовно траже потврду повластица које су везане за њих.

Изгледа, да је питање царина било уређено и у обрнутом смеру, односно да према договору Балшићи и њихови људи нису плаћали царине у Дубровнику. Негде пре априла 1396. године дошло је до сукоба јер су Дубровчани наводно наплатили царину неким људима Ђурђа II, а он је заузврат одузео робу дубровачким трговцима. Сачувано је неколико дубровачких писама у којима они тврде да никада нису наплаћивали царину ни Ђурђу II ни његовим људима, као и да је неће никада ни наплаћивати. Тражили су и да врати оно што је одузео њиховим трговцима. Фебруара 1397. године Дубровчани су подсетили Ђурђа да их је ослободио плаћања царине у читавој његовој земљи и да је то записао

¹⁸ Дубровчани су 1377. године тврдили да се од старина на Дању царина плаћала само када се роба превозила лађом. *Primieramente sovra lo fatto delle usanze antiche, chi vol saver, il debi dir che al Dangno, quando se pareçava cum ladia, se pagava grosso uno per zascuna salma, et quando se trasia sença ladia non se pagava nienti.* Ј. Тадић, *Писма и упутства Дубровачке републике I*, 346; *Историја Црне Горе 2/2*, 46 (С. Тирковић).

¹⁹ Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I-1*, 56.

²⁰ Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I-1*, 60, 65, 94.

у повељи чију копију су му послали, те су га поново замолили да њиховим трговцима врати одузето.²¹

Поред општих места којима се у повељама дубровачким трговцима гарантује безбедност и сигурност имовине и поштовање закона, повељом из 1386. године Ђурађ II је прописао и „да не буде вашим трговцима присилног дара ни од мојег властелина, ни од кефалије, ни од цариника ни од било кога другог“.²² На овај начин Ђурађ II је покушао да спречи себи подређене људе да Дубровчанима на своју руку намећу незаконите намете. Иако је повељом већ била зајемчена правна сигурност дубровачких трговаца, највероватније на захтев Дубровника унета је и ова одредба на основу које се посредно може закључити о самовољном понашању појединих Балшићима потчињених људи.

Једна од важнијих одредби за Дубровчане тицала се и надокнаде штете коју би претрпели њихови трговци. У повељама Балшића овај проблем се помиње у четири повеље, не увек на исти начин, али је суштина одредби увек иста – Дубровчанима је гарантована надокнада штете. Ова одредба је уз измене преузета из повеља којима су српски цареви уређивали односе са Дубровником. Цар Душан повељом из 1349. године и цар Урош повељом из 1357. године су одредили да дубровачким трговцима штету насталу на територији Царства надокнади цар, а потом да тражи надокнаду од самог кривца. У Урошевој повељи се додаје и да „од куће Царства плати Царство ми све оно што им неко на силу узме“.²³ Повељом из 1373. године Ђурађ Балшић је обећао Дубровчанима да ће им, уколико неко нешто изгуби у његовој земљи, односно претрпи штету, предати кривца, а уколико до тога не дође, да ће им он сам надокнадити штету. За разлику од српских царева, Ђурађ је радије одлучио да Дубровчанима

²¹ Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I–1, 112–114.

²² Упоредити: *Законик цара Стефана Душана, књига I, Струшки и Атонски рукопис*, Београд 1975, 190–191 (чл. 112–115).

²³ *Ако ли се вбреще кто ђземь що любо по силѣ ђземли царьства ми и кралквѣ ѡсе този да плати царьство ми ѡномѡзи комѡ бѡде що ђзето а тогази кривѡца да ище царьство ми и да ђзме на нкмь* (1349); *И такози се ѡглави ц(а)р(ь)ств(о) ми Дѡбровчаном, що имь кто стрѡк, а или ђзме бѡ земли ц(а)р(ь)ств(а) ми, в(ь)се този да имь плати ц(а)р(ь)ств(о) ми, а ц(а)р(ь)ств(о) ми да иште севѣ ѡнези кривѡце, и винѡ ѡт[ь] селѣ напреда. Шо имь кто ђзме по силѣ, в(ь)се този да имь плакѣ ц(а)р(ь)ств(а) ми ѡд[ь] кѡке ц(а)р(ь)ств(а) ми* (1357). Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I–1, 60, 94; М. А. Чернова, *Грамота царя Стефана Уроша дубровчанам о торговле – Рыбник, 1357 год, 24 апреля*, ССА 10 (2011) 61–69. Упоредити: *Законик цара Стефана Душана, књига I, Струшки и Атонски рукопис*, Београд 1975, 200–201, (чл. 149 и 150).

преда свог поданика кривца, него да сам плати штету па потом казни кривца. У повељи из 1379. године прописано је да ће Дубровчанима бити подмирена сва штета начињена од стране Балше II или неког његовог поданика. Балша II је повељом из 1385. године скоро у потпуности понавдио одредбу из повеље цара Душана (1349), односно прописао је да ће, уколико неко нешто узме дубровачким трговцима, он платити штету од своје куће, а потом ће тражити кривца. Његов наследник Ђурађ II је у повељи из 1386. године практично понавдио одредбу цара Уроша (1357) и прописао да штету насталу Дубровчанима надокнади из своје ризнице.

Повељама из 1385. и 1386. године уређено је и питање дубровачких лађа које би доживеле бродолом на територији коју контролишу Балшића. У првој повељи се кратко каже да са настрадале дубровачке лађе нико не сме ништа узети или на било који начин сметати. Друга повеља овај проблем мало детаљније уређује и прописује да лађу страдалу на мору или у реци не може присвојити нико од велике или мале властеле; људи и оно што се може изнети из мора су слободни, а уколико би им неко нешто узео штету ће из своје ризнице надокнадити Ђурађ II.²⁴ Ова одредба је, у измењеном облику, такође преузета из повеља царева Душана и Уроша.²⁵

Односи Балшића и Дубровника су били регулисани и по питању трговине сољу, производа који је Дубровчанима доносио знатне приходе. Повељом из 1386. године Ђурађ II је прописао „да се не продаје со ни на једном другом месту, већ само по местима где се продавала у цара Степана“.²⁶

²⁴ Одредбе повеље из 1386. године подсећају на повељу краља Стефана Дечанског Дубровчанима од 25. марта 1326. године. *аке им се где слѣчи дрѣво, тере им се развик на мори при земли крал(е)в(ь)с(тва) ми, да се за онози дрѣво никѣтѣ не задегк ѿд властель крал(е)в(ь)с(тва) ми ни ѿд велихѣ ни ѿд малихѣ.* Н. Порчић, *Повеља краља Стефана Дечанског дубровчанима из 1326. године, Дањ, 25. март 1326*, ССА 6 (2007) 19–34.

²⁵ *И цю се развик древо венетьчко и дѣбровчкѣ цю ѿтече ѿ землю царьства ми и кралевѣ да се не ѿзме ницю да ксть свѣбодноу (1349); и цю се развик дрѣво венетьчко и дѣбровчкѣ цю ѿтече ѿ землю царьства ми да да ксть свѣбно а да се не ѿзме ницѣ (1357).* Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I–1, 63, 95.

²⁶ У повељама кнеза Лазара и Вука Бранковића из 1387. године постоје одредбе које се односе на трговину сољу у приморским трговима и на случајеве бродолома дубровачких лађа. У том тренутку њих двојица нису имали поседе на обали Јадрана. Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I–1, 122, 138; М. Шуица, Т. Суботин Голубовић, *Повеља Вука Бранковића Дубровнику, 1387, јануар 20*, ССА 9 (2010) 99–109. Погледати: М. Шуица, *Однос кнеза Лазара и Вука Бранковића у светлу дубровачких исправа из 1387. године*, ССА 9 (2010) 226–228.

Како је у време настанка ове исправе територија Балшића била знатно смањена, претпостављамо да је реч о закону, који је постојао још од времена Стефана Немање, према којем се на територији између Неретве и Бојане со могла продавати само на четири места: Дријеву, Дубровнику, Котору и Светом Срђу. Дубровчани су се противили сваком покушају да се на овом подручју со продаје на још неком месту.²⁷ Уношење ове одредбе било је усмерено против незаконите трговине сољу и покушаја да се на територији којом су владали Балшићи она продаје ван предвиђеног места, што би штетило дубровачким интересима.²⁸ Претпостављамо да одредба о трговини сољу није унета у раније повеље, јер су Балшићи тада владали знатним територијама јужно од Бојане на које се поменути закон Немањића није односио – стога, и није било потребе да се одредба која уређује ово питање нађе у исправама.

На крају, можемо закључити да су се правни односи између државе Балшића и Дубровачке републике заснивали на сличним начелима које је Република користила и приликом уређивања односа са другим династима са територије некадашњег царства Немањића.

²⁷ М. Гецић, *Дубровачка трговина сољу у XIV веку*, Зборник Филозофског факултета 3 (Београд 1955) 95–153.

²⁸ Дубровчани су 11. априла 1398. године писали Ђурђу Страцимировићу поводом једног брода натовареног сољу који је требало да пристане у Будви. Истог дана је одлучено и да се упуту једна барка чији је задатак био да спречи увоз соли у недозвољена места, а четири дана касније истој барци је наређено да бродове натоварене сољу доведе у Дубровник. М. Гецић, *Дубровачка трговина сољу у XIV веку*, 100.

Srđan Rudić

**THE BALŠIĆ FAMILY AND DUBROVNIK
A CONTRIBUTION TO UNDERSTANDING LEGAL RELATIONS**

Summary

Legal relations between the Balšić family and the Republic of Dubrovnik were gradually built. They were based upon principles which were not significantly different from the principles that regulated legal affairs between citizens of Dubrovnik and rulers from the neighbourhood as well as from the interior of the Balkan Peninsula. In occasion of shift at the head of the Balšić family, the Republic of Dubrovnik asked for confirmation of old privileges which guaranteed that the relations established in the past should be respected in the future. From the earlier contracts stemmed the obligations, which were accentuated in order to substantiate certain requirements, to justify certain actions or to enhance fortitude of established relations. As in the case of all other regional lords from the territory of former Nemanjić's Empire, the Republic of Dubrovnik asked from the Balšić family the confirmation of privileges, which were once granted by the Emperor Stefan Dušan. People from Dubrovnik were interested in stability of mutual relations with the Balšić family and in the continuity of the obtained privileges primarily in order to protect their trade. The important trade routes led across the Balšić's family land from the coast to the interior of Serbia. Therefore the Republic of Dubrovnik had made with the Balšić family a series of treaties and charters, which regulates the legal status of its citizens.

Keywords: Balšić family, Dubrovnik, law, Emperor Stefan Dušan, charters.

Чланак примљен: 29. 04. 2013.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 02. 09. 2013.